

Oprávněně přitom zdůrazňuje, že militarismus jako komplexní sociálně politický jev, bytostně spjatý s existencí imperialismu, je v současném třídním zápase mezi silami míru a války mimořádně nebezpečným faktorem. Je tomu tak zejména proto, že je neoddelitelně spjat s trvalým rizikem vzniku světové termojaderné války a že destruktivně působí na sociální a ekonomický vývoj imperialistických států, což se mimo jiné projevuje v posilování fašizujících tendencí v těchto zemích (s. 153).

Závěrem lze konstatovat, že nová kniha J. Hraběte se řadí mezi významné práce zabývající se systematickou kritikou buržoazních společenských věd, zejména pak soudobé buržoazní sociologie. Jádrem knihy tvoří její druhá část, v níž autor prokazuje nejen hlubokou a autentickou znalost buržoazní sociologické a vojenskociologické produkce, ale především schopnost tuto produkci z marxisticko-leninských pozic utřídit, posoudit a kriticky zhodnotit. Potřeba kritického zhodnocení buržoazní vojenskociologické produkce je aktuální již řadu let a o to více je autorova kniha přínosná a záslužná.

V souvislosti s tím je na místě zdůraznit, že buržoazní sociologie armády patří mezi důležitá pomocníky militaristických center a vojenskoprůmyslových komplexů při přípravě imperialistických agresí a válek. Prokazatelně se snaží ospravedlnit vojenskou politiku kapitalistických států, politiku militarismu a války, i když usiluje o zamaskování těchto snah pláštěm tzv. „objektivit“. Uvedenou skutečnost je potřebné mít při studiu a hodnocení buržoazní vojenskociologické produkce obzvláště na zřeteli a podle toho je nutné posuzovat její informační hodnotu a vědecký přínos.

J. Hrabě to velmi výstižně vyjádřil ve svém vystoupení na 7. světovém sociologickém kongresu ve Varně v roce 1970, když uvedl: „Pokud jde o vojenskou sociologii, domnívám se, že nezbyvá než uznat, že naše vědecké úsilí pomáhá našim armádám, přispívá k jejich bojeschopnosti a je pochopitelné, že v případě konfliktu, který si z nás nikdo nepřeje, bude každý stát na pozici své vlastní armády, na pozici obrany své vlastní země. Taková je realita a takové je i specifické dilema vojenských sociologů, které sice nemusí ovlivňovat vědeckou spolupráci a výměnu některých informací, ale které silně ovlivňuje samu podstatu a společenskou funkci naší vědy.“ (3) Třídní politická podstata společenského postavení a poslání marxisticko-leninských a buržoazních sociologů armády je výrazně antagonistická, což se promítá v celé řadě dalších souvislostí.

Přístup autora k charakteristice a kritice soudobé buržoazní sociologie armády lze z teoretického a metodologického hlediska hodnotit jako přínosný a podnětný, a to i pro jiné práce tohoto druhu. Zvláště přesvědčivé se to projevuje tam, kde autor přechází od popisu ke konkrétní a faktické diskuzi s buržoazními vojenskociologickými teoriemi a názory.

Rovněž je potřebné ocenit snahu o dodržení zásady, že kritika různých nepřátelských koncepcí má být organickou součástí pozitivního, tvořivého rozvíjení marxismu-leninismu. Na řadě míst své knihy otevřel autor prostor pro hlubší analýzu a rozpracování zásadních vojenskociologických problémů spadajících do oblasti marxistické sociologie armády.

Ideově politický přínos knihy J. Hraběte *Antikomunismus a soudobá buržoazní sociologie armády* je zejména v současně mezinárodně politické situaci velmi aktuální. Proto by se tato kniha měla stát nedílnou součástí knižního fondu společenskovědních pracovníků, jakož i podnětným studijním pramenem pro příslušníky armády i širší veřejnost.

Antonín Stojan

Významná práce o technologii a efektivnosti sociálního řízení

Marko Markov: *Technologie i efektivnost sociálního upravení* (Technologie a efektivnost sociálního řízení)

Moskva, Progress 1982, 245 s.

Profesor Marko Markov je bulharským vědcem, mezinárodně proslulým svými pracemi z oblasti plánovitého řízení sociálních procesů. Jeho poslední publikace, vydaná v SSSR a věnovaná technologii a efektivnosti sociálního řízení, je podrobným rozpra-

(3) Hrabě, J.: *Poznámky z Varny (Sociologie vojenství na 7. světovém sociologickém kongresu)*. Bratislava, Vojenskopolitická fakulta VAAZ 1971, s. 138–139.

cováním jedné z nejdůležitějších oblastí teorie sociálního řízení, kterou Marko Markov nastínil ve své minulé práci.(1)

Již v tomto svém fundamentálním díle popsal a analyzoval abstraktní model řídicího cyklu a nastínil technologickou přípravu řídicího rozhodnutí a organizaci jeho realizace. Zároveň definoval technologii řízení jako proces reglementace a popisu závazných operací řízení.(2)

V recenzované knize si profesor Markov postavil cíl, jak „prostřednictvím technologie je možné učinit proces řízení racionálnější, ekonomičtější a efektivnější“ (s. 21). Dílo rozčlenil do úvodu a 5 hlav.

Východiskem jeho práce jsou usnesení XI. sjezdu BKS, který vytyčil strategický program rozvoje efektivnosti a vysoké kvality výroby. Autor se opírá o slova T. Živkova: „Období po XI. sjezdu strany... se stalo obdobím formování systému metod, prostředků a mechanismů řízení, které plně odpovídají boji za vysokou efektivnost a vysokou kvalitu.“(3)

Úvodem M. Markov konstatuje, že zdokonalení systému řízení jeho technologizací je jednou z podstatných podmínek aktivizace sociálních činností a zvýšení efektivnosti společenské výroby.

V *prvé hlavě*, nazvané *O podstatě a roli řídicích technologií*, přináší stručnou genezi problému od starořecké filozofie po současnost a charakterizuje historické proměny pojetí technologie v aspektu výrobním, sociálním a řídicím.

Technologie definuje jako „způsob realizace konkrétního složitého procesu cestou jeho rozčlenění na systém následných, vzájemně spjatých procedur a operací, které se vyplňují více či méně jednoznačně s cílem dosažení vysoké efektivnosti“ (s. 48). V současných společenských podmínkách nabývá technologie výrazně sociálního obsahu a stává se nezbytným metodologickým nástrojem systému sociálního řízení.

Technologie sociálního řízení představuje „odraz a uspořádání činnosti lidí“, který je „konkretizací a realizací teorie ve formě vhodné pro praktické využití“. Zároveň „proces rozpracování a zavádění sociální technologie otevírá principiálně nové možnosti před společenskými vědami“ (s. 66). Profesor Markov zde odhaluje a analyzuje vzájemnou *dialektickou vazbu mezi teorií a praxí*, v níž se postupně formuje tzv. „globální technologie“ v podobě modelu řídicího cyklu o třech procedurách: formování cíle, přijetí rozhodnutí, organizace sociální činnosti, analýza výsledku i první formulace nového cíle (s. 76–77).

Autorem předložená metodologie trpí dvěma nedostatky: nepřesným rozlišením technologie jako vědy a jako způsobu činnosti a určitou odtržeností od tradiční ekonomické teorie inovací, která zformovala inovační cyklus věda-technika (a technologie)-výroba-užití. Analogicky i v sociálních činnostech je řídicí cyklus završen realizací a rozhodovací proces se rozpadá v řadu následných rozhodnutí v každé fázi řídicího cyklu.

Základem všech rozhodnutí je proudění a zpracování informací, které je, jak autor správně konstatuje, „základem a nezbytným předpokladem všech procedur a operací globální technologie řízení“ (s. 77).

V *hlavě 2 a 3* jsou rozebírány jednotlivé fáze cyklu globální technologie, jejímž základem jsou základní druhy řídicí technologie: plánování, strategických rozhodnutí, kontroly a sociální činnosti, přičemž každá z nich má svůj vlastní technologický cyklus. V technologii plánování jsou zdůrazněny hlavní atributy a procedury socialistického plánu a jeho vazby na systém programů a dlouhodobé smlouvy mezi členy RVHP.

Technologický model přijetí *strategického rozhodnutí* autor člení do 4 následných procedur: vypracování strategie na základě cílové analýzy společenského systému, identifikace a analýza strategických problémů, výběr strategického rozhodnutí, příprava jeho splnění.

V soulase s obecným strategickým zaměřením je nutno orientovat *kontrolní činnost*, jejíž význam, pravidla i operace autor podrobně rozebírá nejen z hledisek teorie, ale i praxe jednotného systému státní a lidové kontroly BLR a shrnuje do modelové podoby.

Analýzu druhů řídicí technologie Markov završuje *modelem sociální činnosti* se 4 operacemi: vznik a formování motivací, transformace vzniklé sociální potřeby v systém cílů a motivů, vytváření předpokladů efektivní sociální činnosti, realizace této činnosti, globální analýza sociální přeměny a příprava další sociální činnosti. Pro

(1) Viz Markov, M.: *Teorija socialnogo upravlenija*. Moskva, Progress 1978.

(2) Viz cit. dílo s. 229–250.

(3) Živkov, T.: *Agrarnata politika na partijata-krovno delo na celija narod*. Sofija 1979, s. 7–8.

rozbór jednotlivých operací sociální činnosti je oproti modelu řízení charakteristická vyšší abstrakce, neboť technologie řízení je jen jedním ze zvláštních dílčích projevů technologie sociální činnosti. „Technologie sociální činnosti odhaluje logiku společenského života a zároveň ukazuje cestu, jak učinit život bohatším a plodnějším.“ (s. 125)

Hlava 3 je věnována *projektování a zavádění řídicích technologií*, přičemž se zdůrazňují 3 základní principy: technologická jednota řídicího procesu, jednota techniky a technologie, organizace a technologie.

Autor, který je představitelem širokého pojetí sociálního řízení, zahrnujícího všechny stránky společenské existence, zdůrazňuje jednotu řízení, technologie a organizace, odpovídající „integrálnímu charakteru sociálního řízení“ (s. 134). Tento obecný soud demonstrovuje popisem pronikání nejmodernější výpočetní techniky do všech operací globální technologie řízení a uzavírá, že počítače „vnikají v podstatu řízení, stávají se rozhodujícím faktorem optimalizace řídicího rozhodování a jeho vlivu“ (s. 156). Na tomto základě Marko Markov zdůrazňuje hlavní elementy informační základny sociálního projektování: modelování sociálních struktur a využití výpočetní techniky. Projektování řídicích technologií je založeno na principu hierarchičnosti a vnitřní homogenitě každého článku projektovaných struktur. Porušování principů integrity a hierarchičnosti vede k byrokratickým deformacím, proti nimž „makrostrukturu řízení je nutno doplnit racionální mikrostrukturou a vymezit status jejich vzájemných vztahů v organizacích a jejich částech“ (s. 159). Je třeba dodat, že v podstatě se tu jedná o dodržování principů demokratického centralismu, jehož porušování vede k tendencím centralismu byrokratického jako socialismu zcela cizího principu řízení.

Čtvrtou hlavu autor nazval *Technologie a subjekt řízení*. Vychází zde ze svérázného dialektického rozporu mezi těmito dvěma faktory. „Ve vztahu k subjektu řízení se technologie projevuje především ve svém reglementujícím aspektu. V tom případě její procedury a operace mají charakter zafixovaných nebo státněprávními orgány odsouhlasených pravidel jednání.“ (s. 166) Avšak vlastní řídicí činnost je ve své podstatě činností tvůrčí, vyžadující vysoký stupeň uvědomělosti, vzdělanosti a kultury všech pracujících. Se změnou objektivních podmínek je třeba cílevědomě a plánovitě zdokonalovat sociální technologii, což není myslitelné bez široké tvůrčí iniciativy pracujících. Marko Markov uzavírá své úvahy o technologii rozbořením faktorů kategorie „organizační kultura“: Vysoké vzdělání, kvalifikace a profesionalismus, znalost vědeckých principů řízení i praktické zkušenosti, schopnost synchronizovat různé druhy sociální činnosti, společenská a osobní disciplína a ostatní faktory organizační kultury jsou v souhrnu „výrazem bohaté duchovnosti, humanismu a socialistického stylu činnosti“ (s. 202).

Hlava pátá je věnována *problematicke efektivnosti sociálního řízení*. Autor, opíraje se o sovětské publikace, zastává hledisko sociálně ekonomické efektivnosti: „Čisté ekonomická kritéria se převrací v sociální; proplétajíce se navzájem, vytvářejí jediný systém kritérií a ukazatelů efektivnosti společenské výroby.“ (s. 211) Bohužel ani v části *Ekonomická efektivnost a sociální řízení* není jasně vymezen rozdíl mezi efektivností ekonomickou a sociální. Autor používá pojmu „ekonomický potenciál“ a opomíjí roli dalších společenských potenciálů (technického, energetického, surovinového, kádrového, intelektuálního, ekologického etc.), jejichž míra reprodukce a využití mají vliv na sociální efektivnost.

Název celé knihy vzbuzuje u čtenáře očekávání, že v ní najde konkretizaci velké řady ve světové literatuře obsažených metodologických námětů na konkrétní zjišťování a měření sociální efektivnosti. Místo toho přináší autor řadu abstraktních úvah o cílových funkcích socialismu, sociální aktivitě, ideologických procesech etc. a problém technologie měření sociální efektivnosti jak společenského rozvoje, tak sociálního řízení samého fakticky obchází.

V závěru knihy prof. Marko Markov vydává výzvu věd: „Věda musí splnit sociální objednávku, překonat zaostávání v rozpracování a praktickém zavádění řídicích technologií na všech úrovních řízení.“ Recenzovaná kniha v mnohém ohledu k tomuto úkolu přispívá. I přes uvedené kritické připomínky jde o původní, v literatuře ojedinelé, vysoce aktuální a inspirativní dílo, opírající se o teoretické výsledky i praktické zkušenosti dosažené jak v BLR, tak v Sovětském svazu. Kniha obrazy vysokou teoretickou fundovanost a praktickou zkušenost autora ve vytváření koncepce a realizaci plánovitě řízení společenských procesů v BLR. Obsahuje velkou řadu svěžích postřehů a nových námětů pro zdokonalení řídicích systémů, je mimořádně informacně bohatá a mnohostranná. Proto bude jistě přijata s pozorností i československou společenskovědní frontou.

František Kutta